

MANIJA

MARJA KALLASMAA

Kihnu saarest veidi kirdesse jääb Manija saar suurusega ca kaks ruutkilomeetrit. Nime on mainitud esmakordselt 1560. aastal: siis läänistas hertsog Magnus maid Christoffer Munchausenile, nende hulgas ka Manija saare [*mit dem kleinen Holm Maune* (Stackelberg 1926: 245)]. Tänavu möödub 450 aastat saare esmamainimisest.

Vanimas Läänemaa vakuraamatus (1518–1544) veel saart ei nimetata, arvatavasti oli see asustamata. Rahvasuust on üles kirjutatud järgmised nimekujud: *Manija*, *Manija saar*, *Manõja*, *Manõja mua*, *Manõja saar*, *Manilaid*, *Maunõ*, *Manõ*, *Laidu*, *Mannõ* ja *Mannusholm*. Kaks viimast on ilmselt rahvasuhu läinud kirjalikust uususest. Rahvapärimuse kohaselt elas Manijal Pootsi mõisa heinamaavaht, kes olevat rajanud ka saarel oleva esimese, *Manija* talu. Teise teate järgi olevat Pootsi mõis kasutanud saart noorloomade karjamaana ja ehitanud sinna kivihoone, millest kujunenud esimene talu. Küla rajati 1933. aastal, mil saarel jagati asunikukohti. Kihnust tulijaid olnud 79.

Esitagem valik saare nime kirjapanekuist:

1560 *Maune* (Stackelberg 1926: 245), 1562 *Манева*, 1566 *Magnö* (Johansen 1951: 294), 1589 *Magno*, 1642, 1659 *Mano* (Raid 2002: 67, 89, 93), 1659, 1680 *Manno* (Raid 2002: 95, 106), 1650, 1652, 1662 *Manö* (Johansen 1951: 294; Raid 2002: 91, 97), 1670–1705, 1673–1678, 1698–1726, 1716 *Mannoo* (Raid 2002: 103, 105, 117; BHO: 336), 1774 *Mannusholm* (Raid 2002: 133), 1782, 1797 *Mannaja* (Hupel III: 347; Mellin 1791–1798), 1783 *Mañusholm od. Mannaja* (Raid 2002: 135), 1804 *Manja Iurri* (EAA, f 567, n 2, s 963: 5, 4p), 1839 *Manja* (Varep 1957: 52), sks *Manja*.

Esimene kirjapanek osutab juba võimalusele, et nime lähtekohaks on isikunimemugand täisnimest *Magnus*. Selle nime mugandeid leidub ka mujal saarte kohanimes, vrd Kallasmaa 2010: 143: Hiiumaal: *Mangu* < in *Mangu*, *Mango* < *Magnus* (Ariste 1938: 36; Rajandi 1966: 118), sks *Mang* < *Magnus*, lisaks veel *Mounuse*, Saaremaal *Mangassoo*, ?*Maanu*, *Maanuse*, *Maanusmaa*. Esimesest kirjapanekust näeme, et nimesisene *g* on juba vokaalistunud, vrd soome mehenime *Mauno* < *Magnus*. Peale hertsog Magnuse (1540–1583) on saarega seotud olnud vähemalt veel üks Magnus: 1638. aastal kuulus Pootsi mõis ja arvatavasti koos sellega ka Manija saar H. Magnuss von der Pahlile [*Jezo Rittmeister H. Magnuss von der Pahl Nobili Livono gehoerig* (Roslavlev II 1969: 28)]. Eriti XVIII sajandi kirjapanekuist näeme, et tol ajal on valitsenud saarenime ja isikunime *Magnus* vahel ilmne seos.

Kui püüda laskuda aega, mis oli enne esimest kirjapanekut, siis laskume ühtlasi ka puhastesse spekulatsioonidesse. Oletagem, et saare nimi oli olemas juba enne, kui Magnus, kes tuligi Eestisse alles aastal 1560, asjusse sekkus. On võimalik, et on olnud muistne eesti isikunimi *Maan*, mille on esitanud A. V. Forsman (1894: 159) koos märkusega, et nime tähendus on teadmata (sm *outo*), liitisikunimedest konstrueerib ta sellest tüvest muistsed nimekujud **Maanavilja* ja *Maanivalda*, viimase seletuseks väidab Edgar Rajandi (1966: 121) '(allmaajumaluse) Maani vald' (Forsmanil puudub see igatahes Rajandi juhataatud leheküljel). Julius Mägiste (1929: 36) on nime *Maan* päritolu lahtiseks jätnud, kuid ta esitab ürikutest pärit nimekujud *Man*, *Mhan* ja *Manik*. Detlet-Eckhard Stoebe (1964: 47) toob Henriku Liivimaa kroonikas esinevale isikunimele *Maniwalde* võrdluseks germaani isikunimed *Manowald*, *Manwaldus*, *Manuald* (J. Mägiste on nimekuju *Maniwalde* pidanud kirjutusveaks). *Manowald* on ojamaalastel kasutusel olnud nimi ja läheb tagasi nimekujule *Managwalt*, tõlgitud kui 'meeste valitseja' või 'paljude valitseja', mis E. Rajandi arvates (1966: 121) võinuks olla muistse nimelaenu *Manivalde* aluseks.

Juhul kui saarenimi on vanem (üldjuhul eesti kohanimed on tublisti vanemad, kui kirjapanekud näitavad), siis on ometi tõenäoline, et nime lähtekohaks on arvatavalt laenuline isikunimi, milles esineb sama tüvi kui Henriku Liivimaa kroonikast pärit muinasnime esikomponendis, ja hilisemad Magnused on lihtsalt kirjapanekuid mõjutanud. Niisiis, kui lähtuda kirjatähest, siis on Manija nime lähtekohaks isikunimi *Magnus*. Pean ebatõenäoliseks, et saarele oleks nimi antud Liivi lahe järgi, mille nimi oli XVI sajandi kaartidel *Sinus Magnus Liunionæ* või *Magnus Sinus Liunionæ*.

Kui tunnistada ka spekulatsioone, siis on saare nimi lähtunud juba muinasajal Skandinaaviast meieni jõudnud isikunimest, mis võis olla germaani algupära. Laiunime puhul paneb ajalisi piire ka see, millal saar üldse üle merepinna tõusis, ehkki muistseid isikunimesid oli kasutusel veel XVI sajandil ja hiljemgi.

Seletamata jääb saarenime praegune lõpp *-ja*. Võib-olla on sama päritolu *-ja* ka nimes *Jämaja*, mis kirjapanekuis esineb sageli samuti ilma selle sufiksita.

Oletamisi võiks tegemist olla lokatiivse tuletussufiksiga *-ja*, *-jä*, mis tulevat esile soome kohanimeses *Kalaja*, *Loimaa* < *Loimaja*, *Tyrvää* < *Türväjä* jne ning mõningates adverbides (Hakulinen 1968: 107; Pall 1977: 100). Siiski, nimede *Kalaja* ja *Loimaa* puhul ollakse tänapäeval (SPK: 125, 241) arvamusel, et need nimed on olnud kaheosalised, teine komponent oli *joki*, kirjapanek *Loimaja* tähistab hoopis sama jõe alamjooksul asuvat *Loima* küla (1573). Kolmas soome nimi *Tyrvää* olevat lähtunud tegijanimest (SPK: 471).

Teine võimalus on lähtuda isikunimest *Manik*, kuid ka see võimalus on kaduvväike. Sellel juhul tuleks juba mingil määral aktsepteerida spekulatsioone.

Saarenimede lõpus esineva *-ja* seletamiseks vaatame, mis komponendid eesti kohanimeses puhul on andnud lühenemisel *-ja*. Need on: 1) tuletussufiks nime-eelselt tasandilt, kas tegijanime sufiks või *-jas*, 2) *-oja*, 3) *-jõe*, 4) *-jala*, 5) *-koja*, 6) *-jaagu*, 7) *-aia*, 8) *-järve*, 9) *-välja* (Kallasmaa 2000: 30). Neist pakub saarenime seisukohalt huvi ainult üks ja see on *oja*. Muidugi mitte see *oja* 'väike voolav veekogu', mis nimes *Saunja*, vaid *oja* tähenduses 'saar', mis esineb kohanimes *Ojamaa* [P. Ariste (1937: 199–202) on teinud kokkuvõtte

sõna ajaloost ja oletanud, et eesti kohanime *Ojamaa* esikomponent on lähtunud Gotlandilt. Paul Aristest sõltumata on samale tulemusele jõudnud Valdek Pall (1999: 54). Oletan, et *oja* tähenduses 'saar' [Gotlandi murdes *åj* (*oy*, määratud vorm *oya* – Ariste 1937: 202), pl *åjar* 'saar, saared'] on esinenud mõnes saarenimes ka järelkomponendina ja et nimekujus *Manija* on *oja* lühenenud viisil, mil *oja* ikka eesti kohanimede teise komponendina lühenenud on. XVI–XVIII sajandi *o*-lised kirjapanekud ei pruugigi olla kirjapanija-te suvalised stiliseeringud, latiniseeringud ega vead.

Ka Jämaja on olnud saar. Ehkki sellegi nime varasemates kirjapanekutes *-ja* puudub, pean nüüd tõenäolisemaks seletust *-ja* < *-oja* 'saar', mitte hilist tegijanimel põhinevat rahvaetümoloogiat (vt Kallasmaa 1996: 59).

Esikomponendis on *oja* 'saar' arenenud teisiti kui järelkomponendis. Tänapäeval tuleb see esile Saaremaal mitme nime esikomponendis kujul *Oe-* või ka sekundaarse *h*-ga kujul *Ohe-*: *Oe* k, *Oede* t, *Oeldu* t, *Oessaare* k, *Oheltse* t, *Ohessaare* k (Kallasmaa 1996: 256). Hiiumaal varem olnud **Oesare* (Kallasmaa 2010: 171) on vist küll siirik Saaremaalt, aga kuulub ka samasse perre. Sama või lähedase tähendusega sõnade üksteise otsa lükkimine on meie kohanimedele omane, olgu näiteks kas või vastusõdimistest hoolimata edasi elav *Tallinna linn*, selleks ei peagi olema niisugune nimi nagu *Järtaloik*.

Kokkuvõte

Manija on olnud kaheosaline nimi, mille esikomponent oli isikunime *Magnus* mugand, või oletades, et nimi on vanem, kui kirjapanekud näitavad, siis *Man(i)*-alguline arvatavalt germaani isikunimi, mis on pärit Skandinaaviast (Gotlandilt). Kohanime teine komponent oli *-oja* (< *oy*, määratud vorm *oya*) tähenduses 'saar', mis tänapäeval on lühenenud kujuks *-ja*.

Kirjandus

- A r i s t e, Paul 1937. *Ojamaa* – det estniska namnet på Gotland. – *Svio-Estonica*. Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltsi Aastaraamat 4. Tartu: Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltsi väljaanne, lk 199–202.
- A r i s t e, Paul 1938. Ortnamnen i Pühalepa och Reigi socknar på Dagö. – *Svio-Estonica*. Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltsi Aastaraamat 5. Lund: Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltsi väljaanne, lk 5–57.
- B H O = Baltisches historisches Ortslexikon. Teil I. Estland (einschließlich Nordlivland). Begonnen von Hans Feldmann. Herausgegeben von Heinz von zur Mühlen (Quellen und Studien zur baltischen Geschichte. Herausgegeben im Auftrag der Baltischen Historischen Kommission von Paul Kaegbein und Gert von Pistoil Kors. Bd. 8/I). Köln–Wien: Böhlau Verlag, 1985.
- F o r s m a n, A. V. 1894. Tutkimuksia suomen kansan persoonallisen nimistön alalla I. (Suomi III/10.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- H a k u l i n e n, Lauri 1968. Suomen kielen rakenne ja kehitys. Kolmas korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- H u p e l, August Wilhelm 1782. Topographische Nachrichten von Lief- u. Ehstland. Bd. III. Riga.

- Johansen, Paul 1951. Nordische Mission, Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland (Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademiens handlingar. Sjuttiofjärde delen). Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Kallasmaa, Marja 1996. Saaremaa kohanimed I. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Kallasmaa, Marja 2000. Saaremaa kohanimed II. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Kallasmaa, Marja 2010. Hiiumaa kohanimed. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Mellin, Ludwig August 1791–1798. Atlas von Liefland oder von den beyden Gouvernements und Herzogthümern Lief- und Ehstland und der Provinz Oesel. Riga–Leipzig.
- Mägiste, Julius 1929. Eestipäraseid isikunimesid. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XVIII.) Tartu: Akadeemilise Emakeele Seltsi Kirjastus.
- Pall, Valdek 1977. Põhja-Tartumaa kohanimed II. Toimetanud Madis Norvik. Tallinn: Valgus.
- Pall, Valdek 1999. Saaremaa, Ösel ja Ojamaa. – Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 54.
- Raid, Tõnu 2002. Tabulæ Livoniæ. Tallinn.
- Rajandi, Edgar 1966. Raamat nimedest. Tallinn: Eesti Raamat.
- Roslavlev, Oleg 1969. Die Revision Livlands 1638. Estnisches Siedlungsgebiet II. (Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 4.) München.
- SPK = Suomalainen paikannimikirja. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146.) [Jyväskylä, 2007]: Karttakeskus, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Stackelberg, Baron F. 1926. Der Landbesitz im Kreise Pernau zur Ordenzeit. – Sitzungsberichte der Altertumforschenden Gesellschaft zu Pernau. Bd. VIII. 1914–1925. Pernau, lk 143–282.
- Stoebke, Detlef-Eckhard 1964. Die alten ostseefinnischen Personennamen im Rahmen eines urfinnischen Namensystems. (Nord- und osteuropäische Geschichtsstudien. Bd. IV.) Hamburg: Leibniz-Verlag.
- Varep, Endel 1957. C. G. Rückeri Liivimaa spetsiaalkaardist 1839. aastal. Tallinn.

Kirjutis on valminud grandi ETF 6743 raames.

Manija

Keywords: Estonian, place names, etymology

Manija was originally the two-part name of an island. According to records, its first component was an adapted form of the personal name *Magnus*. Supposing the name is older than the records can prove, its origin may lie in a *Man(i)*-initial, probably Germanic personal name that comes from Scandinavia (Gotland). The second component of the name was *-oja* (> *oy*, definite form *oya*) 'island', which by today has been shortened into *-ja*.

Marja Kallasmaa (b. 1950), PhD, Institute of Estonian Language, senior researcher, marja.kallasmaa@eki.ee